

TRADUCEREA DOCUMENTELOR CONCILIULUI AL II-LEA DIN VATICAN ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Francisca BĂLTĂCEANU
Institutul Teologic „Sf. Tereza” din București

În vremea desfășurării Conciliului al II-lea din Vatican, străbăteau până la noi prea puține informații, multe dintre ele ocazionale, trunchiate, obținute prin ascultarea clandestină a unui post de radio străin, de unde cu greu se distingea ceva printre hârâiturile bruiajului, sau din câte o revistă interesată mai mult de „mica bârfă” decât de esența fenomenului. Reacțiile în țară erau variate. Știu că existau pe atunci tineri cărora conciliul, oricât de greu accesibil, le trezea un sentiment, fie și nedeslușit, de bucurie, de libertate, mândria de a aparține acestei Biserici. Dintre cei maturi... îmi amintesc de un om de mare spiritualitate, la care, pe căi ocolite, foarte complicate și riscante, ajunsese un volum cu documentele conciliului: îl ținea cu mult respect deasupra șifonierului, într-un loc mai puțin vizibil, dar nu părea a-l fi deschis vreodată. Alții, în schimb, erau conștienți că nu se mai poate trăi în Biserică fără textele de bază ale conciliului.

În timp s-a realizat, așa cum s-a putut în condițiile de atunci, o primă traducere, în lumea catolică din Moldova, traducere care a circulat dactilografiată, în cerc foarte restrâns, probabil doar la Seminar și la unii preoți.

Odată cu venirea ÎPS Ioan Robu la conducerea Arhiepiscopiei de București, s-au deschis și aici noi posibilități de lucru. În 1987, el a inițiat și a încredințat unei echipe de la arhiepiscopie realizarea unei forme publicate a traducerii, care să îmbine corectitudinea cu accesibilitatea. La început era vorba de o revizuire a traducerii existente deja; după puțină vreme, ne-am dat seama că procedeul ar fi implicat o muncă imensă, cu rezultate aproximative. De acord cu Preasfințitul, am hotărât să facem o nouă traducere, ținând seama, evident, ori de câte ori era util, de ceea ce se lucrase deja.

O primă problemă a fost: din ce limbă pornim traducerea. De vreme ce limba oficială a textelor conciliare a fost latina, am decis să pornim de la textul latin, folosind, desigur, în subsidiar, și traduceri în limbi de circulație de care am putut dispune, mai ales cele în franceză și italiană. (Spre deosebire de conciliu, textul de bază al *Catehismului Bisericii Catolice* a fost, după cum se știe, cel francez și, deci, în acest caz, el a fost punctul de pornire al traducerii românești). Cu această ocazie, am putut remarca frumusețea specifică a latinei conciliare, suplă și personală, mai plăcută, cel puțin pentru noi, decât latina de cancelarie.

O dificultate pe care o întâmpină toți traducătorii din limbi clasice în limbi moderne a fost păstrarea frazei originale; am încercat să o facem în măsura posibilului, lucru care uneori ni s-a reproșat. Totuși, am vrut ca cititorul român să aibă în față ceva cât mai aproape de echilibrul originalului; și nu un fel de repovestire cu cuvintele traducătorului: fragmentarea excesivă a frazei, sub aparența inteligibilității, duce la disimularea raportului dintre idei, punând, de exemplu, unele subordonate pe același plan cu principalele, ceea ce poate avea în final efecte regretabile pentru ierarhia adevărurilor.

O dată realizată o primă formă a traducerii, fiecare document era discutat cu Preasfințitul Ioan Robu, revăzut de noi, apoi recitit în întregime de el. După terminarea lucrării, Preasfințitul a mai dat-o să fie revăzută și de alte persoane competente, printre care, de exemplu, părintele Vicențiu Pal.

Problemele pe care le-am întâmpinat au fost de ordin terminologic și stilistic. Traducerea trebuia să se apropie la maximum de precizia originalului, dar să fie în spiritul limbii române și inteligibilă, chiar sub aspect ecumenic, în spiritul constituției *Gaudium et spes*: cititorul trebuia să ajungă să iubească textele conciliului, nu să găsească în ele argumente pentru regretabila idee că apartenența la catolicism duce la deznaționalizare.

Trebuia, în același timp, să se reflecte în limbajul textelor caracteristica lor, atât de semnificativă, a orientării biblice, mai mult decât a oricărui alt conciliu din trecut. Ne bucurăm să spunem că multe dintre soluțiile bune pe care le-am adoptat îi aparțin arhiepiscopului nostru.

Numai câteva exemple de probleme de acest fel, pentru a nu abuza de atenția cititorului:

– *Ministerium*: o noțiune esențială pentru a înțelege natura autorității în Biserică: „Pildă v-am dat vouă ca, după cum v-am făcut eu, așa să faceți și voi”. De aceea, orice aluzie la românescul „ministru” și „minister” ar fi fost nepotrivită. L-am tradus cu perenul lui sens din latină de *slujire*.

– *Ordinaria (potestas)*: termen tehnic, greu de redat ca atare în română, din cauza hilarelor posibile apropieri, involuntare sau malițioase, de sensul depreciativ, cvasi-injurious, al cuvântului „ordinar” în limba noastră. Am pornit de la sensul de bază al etimonului și am tradus prima dată „legat de hirotonire”, iar în a doua ediție, la judicioasa propunere a părintele Anton Lucaci, „(putere) legată de oficiu”; când nu am avut încotro, am recurs la forma, cu sufixul modificat, „ordinariu, ordinarie”.

– *Moniales*: românescul „moniale” n-ar fi fost imposibil, pentru a respecta nuanțele prin care țin să se diferențieze categoriile de persoane consacrate, chiar dacă ar fi fost greu de înțeles pentru „profani”. În combinații, însă, rezultatul putea fi terifiant: „mănăstirile de – moniale”!? Echivalentul exact din monahismul românesc ar fi fost „monahii”: dar, pentru că putea părea straniu în lumea catolică, l-am folosit doar unde era strict necesar, iar în rest am folosit, globalizator, „maici”.

Mai complicat a fost cu tipărirea. Eram încă sub regimul comunist, când cea mai benignă tipăritură religioasă trebuia să aibă ștampila Departamentului Cultelor pe fiecare pagină. Pentru un text atât de „subversiv”, Departamentul n-a admis tipărirea decât într-un triaj egal cu numărul preoților și, eventual, al seminaristilor, cu listă și cu strașnice amenințări dacă ar fi fost găsită cartea la altcineva... Așteptând vremuri mai bune, conciliul a circulat, deci, în formă dactilografiată, în câte exemplare vor fi îngăduit mila Domnului și râvna cititorilor. De aceea, nu s-au făcut nici ultimele operațiuni: au rămas netraduse cele două note despre obligativitate și nu erau adăugate semnele diacritice pe literele majuscule.

Imediat după evenimentele din decembrie '89, a apărut posibilitatea tipăririi prin oferta făcută de reprezentanții de la „Kirche in Not”, veniți la arhiepiscopie. Evident, Preasfințitul Robu s-a grăbit să le încredințeze manuscrisul spre tipărire, căci în vălmășagul de atunci era greu de prevăzut o a doua ocazie. Noi, traducătoarele, ne aflam atunci la Buzău pentru tipărirea volumului II din *Liturgia orelor*, așa că n-am putut face ultimele retușuri. Din motive care țin de managementul intern al fondurilor „Kirche in Not”, tipărirea s-a făcut în Ungaria, la Nyiregyhaza, unde două membre ale echipei au trebuit să meargă pentru corectură, care n-a fost ușoară, de vreme ce meșterii tipografi trebuiseră să culeagă, literă cu literă, un text lung într-o limbă care le era necunoscută. Pentru edificarea ascultătorilor, pot aminti că, din cauza unor misterioase rânduieli ale Căilor Ferate, drumul celor două colege de întoarcere din această localitate foarte apropiată de granița românească s-a desfășurat precum urmează: câteva stații cu un tren local, până la frontieră, unde li s-a spus că pe acolo pot trece numai localnicii, date jos din tren într-o haltă fără casă de bilete, urcate în primul tren înapoi, amendate pentru că nu avuseseră de unde să cumpere bilete pentru „retur”, suite într-un autobuz plin cu persoane care păreau să ignore problemele vamale, apoi, parcurgând pe jos alături de ei o porțiune de teren pe o minunată noapte de iarnă, la lumina lunii; ajunse, în fine, pe teritoriul natal, au mai trebuit să-l străbată la -20°, într-un tren cu geamurile sparte. Avatarurile devotamentului eclezial!

Spre bucuria noastră, primul tiraj, remarcabil de mare, s-a epuizat. În anul 2000 am pregătit, deci, a doua ediție; am revizuit traducerea, ținând seama de observațiile primite din diferite părți. S-a putut tipări la Buzău, în condiții grafice mai bune.

Sigur că orice traducere e mereu perfectibilă. Totuși, aș ilustra modul în care a putut fi receptată, printr-un singur exemplu: al soțului unei colege, necatolic și „neîmbisericit”, care, văzând la ea textul conciliului, l-a răsfoit și apoi, spre uluirea ei, nu l-a mai lăsat din mână până nu l-a străbătut pe tot, ca orice bun intelectual, cu sublinieri și fișe...